

УДК 338.48

*В. В. Папп,
д. е. н., доцент, професор кафедри туризму і рекреації,
Мукачевський державний університет*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

V. Papp,
doctor of economic sciences, associate professor, professor of department of tourism and recreation,
Mukachevo state university

THE CURRENT STATE AND TRENDS OF DEVELOPMENT OF TOURISM INDUSTRY IN UKRAINE AND IN THE WORLD

У статті розглядаються теоретичні аспекти та особливості розвитку туризму на міжнародно-му та національному рівнях на сучасному етапі розвитку. Проведено аналіз розвитку туризму в Україні, де особлива увага приділена заходам щодо подолання кризових явищ в туризмі. Ви-світлено специфіку функціонування туристичної галузі в Україні, систематизовано механізми та інструменти активізації розвитку вітчизняного туризму.

In the article the theoretical aspects and features of tourism development at the international and national levels at the present stage of development. The analysis of the development of tourism in Ukraine, with particular attention paid to measures to tackle the crisis in tourism. Deals with the specifics of functioning of the tourism industry in Ukraine systematized mechanisms and instruments enhance the development of domestic tourism.

Ключові слова: туризм, турист, суб'єкт туристичної діяльності, туристичний потік, туристичні ре-сурси, соціально-економічний розвиток, конкуренція.

Key words: tourism, tourist, the subject of tourism, tourist flow, tourist resources, socio-economic development, competition.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На даний час розвиток туризму є найбільшим генератором валового світового продукту та рівня зайнятості населення, на туризм припадає майже десята частина цих світових показників. Значення туризму для економік різних країн пов'язано насамперед з тими перевагами, які він приносить за умови успішного розвитку. Насамперед — це зростання робочих місць у готелях та інших засобах розміщення, в ресторанах та інших підприємствах індустрії харчування, на транспорті і в суміжних обслуговуючих галузях. Іншою важливою перевагою є мультиплікативний ефект від туризму, тобто його вплив на розвиток суміжних галузей економіки. Третя перевага — зростання податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Крім цього, туризм здійснює економічний вплив на місцеву економіку, стимулюючи експорт місцевих продуктів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасна економічна наука розглядає туризм як складну соціально-економічну систему, в якій багатогалузевий виробничий комплекс туристичної індустрії є лише одним із складових компонентів. Економічні проблеми аналізуються в контексті суспільного та екологічного аспекту життєдіяльності туризму.

Особливостям розвитку туризму, його теоретичним аспектам та ролі в економіці країни присвячені роботи В. Євдокименко [1], О. Кальченко [2], В. Кицяк [3], Р. Кожухівської [4], М. Шульгіної [5] та ін.

Проте існує потреба у поглибленому науковому дослідженні теоретичних аспектів формування туристичного продукту, виявлення доцільних щодо розвитку вітчизняного туристичного ринку маркетингових заходів, визначенні пріоритетів та окресленні шляхів підвищення

Таблиця 1. Загальна характеристика суб'єктів туристичної діяльності України у 2013 році

	Усього	У тому числі		
		туроператори	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
юридичні особи				
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць	2859	945	1799	115
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	12517	6668	5337	512
з них: мають вищу або середню спеціальну освіту в галузі туризму	5923	3071	2678	174
жінки	8430	4440	3790	200
особи до 30 років	4202	2553	1595	54
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів), тис. грн.	6199809,2	5815990,8	344080,5	39737,9
у тому числі від екскурсійної діяльності	232845,6	188160,1	5184,9	39500,6
Сума комісійних, агентських і інших винагород, тис. грн.	530932,3	206052,1	324874,3	5,9
фізичні особи-підприємці				
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, одиниць	2833	x	2471	362
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	2830	x	2374	456
з них мають вищу або середню спеціальну освіту в галузі туризму	1379	x	1176	203
Середня кількість позаштатних працівників (працюючі за договорами та зовнішні сумісники), осіб	154	x	77	77
Кількість неоплачуваних працівників (власники, засновники підприємства та члени їх сімей), осіб	1291	x	1131	160
Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів), тис. грн.	296876,6	x	251442,1	45434,5

Джерело: [6].

ефективності управління комплексним використанням туристичного потенціалу України.

ЦІЛІ СТАТТІ

Мета статті полягає в обґрунтуванні пріоритетності розвитку туристичної сфери в Україні як важливого джерела соціально-економічного зростання та фактору підвищення міжнародного іміджу країни в контексті глобалізаційних тенденцій на світовому ринку туристичних послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Туризм виник у той період розвитку суспільства, коли потреба людини в отриманні інформації про нові місця та подорожі як засобу отримання цієї інформації стала об'єктивним законом розвитку людського суспільства. Подорож приносить людині задоволення і дає можливість відпочити. На певному етапі розвитку економіки, коли потреба в подорожах різко зросла, з'явилися і виробники цих послуг. Це призвело до формування товару особливого типу — туризму, який можна купити і продати на споживчому ринку.

На даний час виділяють внутрішній і міжнародний туризм, причому внутрішній туризм за ступенем охоплення домінує над міжнародним. На частку внутрішнього туризму припадає 75—80% загальної кількості туристів у світі, відповідно за фінансовими результатами у багатьох країнах він значно перевищує іноземний.

Дослідження науковців свідчать, що стан світової індустрії туризму, незважаючи на об'єктивні труднощі останніх років, в цілому демонструє стабільність і збе-

рігає позиції найбільшого і високоприбуткового сектора світової економіки. Цим пояснюється підвищений інтерес до сфери туризму з боку урядів більшості країн світу, що мають структури виконавчої влади для забезпечення ефективної державної політики його розвитку. У найближчі роки туристські ринки розвинених країн будуть стабільно зростати внаслідок збільшення доступності туризму для більш широких верств суспільства і частоти туристських поїздок. Для нових туристських ринків та тих, що розвиваються характерні тенденції збереження динамічного зростання і відповідного збільшення бюджетних надходжень на найближче десятиліття. Очікується поступове зміщення акцентів у розвитку туризму від традиційних ринків Західної Європи, США, Японії та Канади до альтернативних ринків таких, як Центральна та Східна Європа, Китай, Південна Корея, Мексика, а також деякі країни Близького Сходу.

Однією з найбільш значущих тенденцій розвитку світового туризму є різке посилення конкуренції на ринку туристичної пропозиції, як наслідок поява все більшого числа країн з амбітними планами залучення туристів, а також перенасичення на ринку однотипних туристських пропозицій. У результаті, країни, що прагнуть зберегти або зміцнити свої позиції на міжнародному ринку, здійснюють планування туризму на основі принципів сталого розвитку, передбачають довгострокові інвестиції в дану сферу і мають чіткі державні стратегії розвитку туризму. Відповідно, підвищується роль державної політики розвитку туризму країни в цілому, а також цільового просування окремих туристських продуктів на вітчизняному та міжнародному ринках.

Туризм як галузь одна з перших піддалася негативному впливу кризи. В умовах нестабільності економіч-

Таблиця 2. Суб'єкти туристичної діяльності у 2013 році за регіонами

	Кількість суб'єктів туристичної діяльності							Дохід від надання туристичних послуг, тис. грн.	
	юридичні особи, усього	у тому числі			фізичні особи-підприємці, усього	у тому числі		юридичні особи	фізичні особи-підприємці
		туроператори	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність		турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність		
Україна	2859	945	1799	115	2833	2471	362	6199809,2	296876,6
АР Крим	213	91	89	33	316	99	217	520263,2	63759,7
Вінницька	32	9	22	1	40	40	-	7380,4	5862,3
Волинська	27	15	10	2	58	54	4	8983,4	4132,4
Дніпропетровська	161	32	129	-	325	318	7	24949,5	21134,3
Донецька	141	31	108	2	213	212	1	30638,4	19119,3
Житомирська	22	6	14	2	36	32	4	2128,5	2160,4
Закарпатська	41	19	20	2	41	40	1	7984,1	2031,2
Запорізька	88	13	74	1	162	157	5	18028,2	10692,9
Івано-Франківська	49	22	23	4	62	58	4	242350,5	1487,2
Київська	38	9	28	1	96	94	2	8098,3	12131,4
Кіровоградська	21	4	17	-	49	45	4	10011,7	3896,2
Луганська	47	2	45	-	176	171	5	6029,7	24766,1
Львівська	143	62	68	13	129	81	48	219003,8	9704,6
Миколаївська	37	8	28	1	38	37	1	31557,9	2335,8
Одеська	197	57	127	13	105	88	17	113959,5	12825,8
Полтавська	28	2	25	1	95	93	2	3833,5	6121,2
Рівненська	36	8	26	2	41	41	-	3317,5	2875,7
Сумська	23	5	18	-	36	36	-	3540,3	1406,5
Тернопільська	27	10	13	4	43	42	1	2846,4	1874,0
Харківська	114	13	100	1	244	233	11	28873,7	16088,8
Херсонська	23	7	11	5	45	41	4	5293,2	5895,1
Хмельницька	31	4	23	4	69	62	7	5919,6	4283,1
Черкаська	33	8	25	-	66	63	3	3967,9	4430,2
Чернівецька	70	28	41	1	51	51	-	6975,2	3512,3
Чернігівська	19	3	16	-	38	36	2	1408,7	1919,8
м. Київ	1138	454	674	10	208	203	5	4665316,6	33078,1
м. Севастополь	60	23	25	12	51	44	7	217149,5	19352,2

Джерело: [6].

ної ситуації та скорочення доходів населення вважає за краще знизити витрати в першу чергу на відпочинок і подорожі. У результаті на міжнародному, національному та регіональних рівнях стали розроблятися стратегії якісної зміни та вдосконалення туристичної галузі, причому ефективність даних документів визначатиметься ступенем їх узгодженості на різних рівнях планування.

На тлі все більшого зростання ролі туризму в світі, сучасний розвиток вітчизняного туризму характеризується наявністю глибоких протиріч. З одного боку, країна володіє багатими природно-географічними та історико-культурними туристськими ресурсами, сформована і функціонує багатуукладна туристично-рекреаційна галузь, зростає кількість туристських організацій, розвиваються соціально-орієнтовані види туризму і т.д. З іншого боку, туристські ресурси нерівномірно розподілені і використовуються на низькому рівні, раніше досягнуті обсяги в'їзних туристичних потоків падають, темпи розвитку внутрішнього та виїзного туризму є незначними і нестійкими.

Згідно з останніми звітами випуску Барометра міжнародного туризму ЮНВТО, доходи туристичних центрів всього світу від вироблених міжнародними відвідувачами витрат на розміщення і харчування, роз-

ваги, шопінг та інші послуги і товари досягли в 2013 році приблизно 1159 млрд дол. США. З урахуванням змін валютного курсу та інфляції зростання досягло приблизно 5% [7].

Якщо провести ранжування регіонів за розподілом доходів, то можна зробити висновки, що на Європу припадає 42% всіх доходів від міжнародного туризму, на Азіатсько-Тихоокеанський регіон 31%, Американський регіон займає третє місце, йому відповідає частка у 20%, останні місця аналітики віддають Близькому Сходу — 4% частки загальних доходів і Африці з відповідними показниками у 3%. Такі результати обґрунтовуються наступними показниками: найзначніше зростання у розмірі 35 мільярдів дол. США від надання туристичних послуг в 2013 році припадало на Європу, доходи зросли до 489 млрд дол. США. Азіатсько-Тихоокеанський регіон збільшив свої показники на 30 мільярдів дол. США до 359 млрд дол. США. Ріст доходів Америки склав 16 мільярдів дол. США (229 млрд дол. США). В 47 мільярдів дол. США оцінюються доходи від туристичної діяльності Близького Сходу, відповідні показники Африки значно менші і складають 34 мільярдів дол. США [7].

Вагому позитивну динаміку цих регіонів можна пояснити грамотним і професійним системним підходом

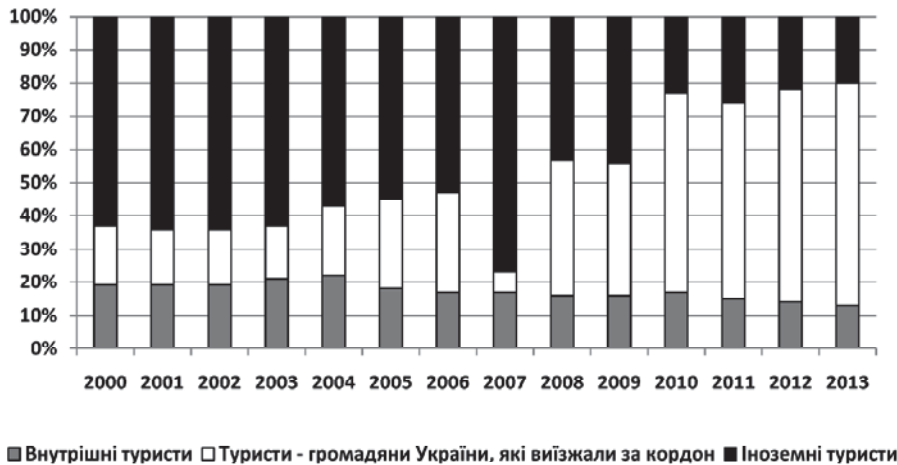

Рис. 1. Структура туристичних потоків в Україні

Джерело: [6].

до управління туристичною галуззю держави, науковців-економістів і аналітиків, бізнес-еліти.

Так, швидком розвитку туризму Азії сприяють надзвичайно особливі етнографічні ресурси. Туристична галузь у США належно фінансується, підтримується спеціальними урядовими програмами. Цю сферу діяльності визнано в США другим крупним працедавцем після медичного обслуговування, третім сектором економіки із залучення іноземної валюти після сільського господарства та хімічної промисловості.

Щодо України, то мережа суб'єктів туристичної діяльності України — юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у 2013 році становила 5692 одиниці, що на 6,5% більше, ніж у 2012 році. Структура мережі за видами туристичної діяльності представлена найбільш численною категорією — турагентами — 75% від загальної кількості суб'єктів, найменша категорія — суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність — 8,4%. Суб'єкти, що здійснювали туристичну діяльність як туроператори, склали 33,1% від загальної кількості юридичних осіб, які надають туристичні послуги. Дохід від на-

Таблиця 3. Динаміка показників виїзного організованого туризму громадян України, осіб

Країни	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Австрія	17670	28522	40979	20650	13085	21138	7843	14081
Болгарія	12681	16765	20672	30207	36381	13887	8374	8562
Білорусь	59949	56855	50101	47606	17969	29823	96275	20239
Китай	4023	11419	11675	5394	4648	5210	344	-
Хорватія	3207	5541	11067	9700	12991	10660	351	-
Кіпр	10024	11091	8348	9177	6260	7790	538	1773
Чехія	25894	24835	112206	58303	27909	40418	32656	22541
Фінляндія	2331	3855	6504	2253	2099	1778	-	-
Франція	22136	23236	29297	25359	15112	18718	48	-
Грузія	4469	3850	4301	6138	5004	5694	3269	2934
Німеччина	45525	59216	57295	48207	37418	45755	15063	5366
Греція	22398	23790	17727	24374	34037	46065	11011	17650
Угорщина	297694	231592	67858	17820	21775	28605	8307	-
Індія	1121	2565	2154	1427	736	1255	-	-
Ізраїль	16904	24944	22610	17485	16980	42133	12159	17963
Італія	25946	36794	41441	27229	24484	30915	4599	1202
Молдова	57132	5689	11752	33783	14040	8073	419	3752
Нідерланди	19451	31862	29087	12785	6363	7429	1	-
Польща	62251	431816	265094	112259	85627	113590	69578	31905
Португалія	5108	6031	7899	2320	1628	1181	-	-
Румунія	21328	13745	8831	5630	8262	66296	22389	9311
Росія	223169	221171	229644	200990	147313	240295	187732	68500
Словаччина	50673	16236	15456	13625	16864	18712	8256	-
Іспанія	13407	14254	11914	7965	9313	23261	909	-
Швейцарія	5281	7804	8852	6027	3498	2772	-	2
Таїланд	4968	9209	8999	10213	11069	8480	-	-
ОАЕ	14087	17640	19366	27190	36177	53125	6575	10493
Туніс	5974	9697	10006	8716	7880	1500	-	-
Туреччина	225376	290836	339716	346254	322984	427269	91462	62811
Єгипет	122184	176724	235850	211217	270949	207434	37892	38669
Вел. Британія	13819	20697	18774	17727	10675	14048	4258	963
США	11923	19606	20614	8677	3152	2080	592	-

Джерело: [6].

Таблиця 4. В'їзд іноземних громадян в Україну з метою туризму

Країни	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Австрія	7526	7947	9014	9653	8849	9313	4978	3789
Бельгія	3162	3587	4570	5064	4866	5359	2624	1206
Білорусь	319506	328512	265695	172664	130730	104936	234022	18320
Канада	7060	9261	9857	10768	8810	8196	5443	2834
Чехія	11265	9953	6897	9816	9097	8848	5824	1253
Данія	2998	3548	4052	6338	5058	5308	3728	991
Естонія	4549	5222	5655	3846	3579	3822	2587	1180
Фінляндія	1894	2443	2960	3926	3691	4443	2770	992
Франція	17953	18168	20604	22506	24341	25790	12904	6087
Німеччина	64947	60555	72446	71104	75320	70112	55804	30354
Греція	3498	3748	4298	4381	3674	4145	2603	1230
Угорщина	90241	12514	12367	10694	11402	9750	4342	325
Ізраїль	18342	24595	23311	26852	25176	26831	9646	8950
Італія	24490	31210	28025	28711	30473	30692	12973	5619
Казахстан	7068	7472	6371	4645	5275	9336	9497	3734
Латвія	6536	7664	9792	8179	6627	7479	5451	2546
Литва	6748	6192	10203	7795	7232	5871	4198	1687
Молдова	10972	16966	13617	8138	5184	4924	3866	3057
Нідерланди	7181	7962	9892	13142	11492	11587	6083	1959
Польща	133906	151079	310573	162097	143757	137445	56476	17908
Росія	276704	549950	663147	559258	353961	488766	343435	270689
Словаччина	35016	5616	9186	5134	8104	9972	1448	366
Іспанія	-	6045	6141	6353	6086	-	3720	785
Швеція	5148	5555	6505	7065	6999	8167	10235	1695
Швейцарія	5367	5632	5753	6324	7022	8022	3721	2532
Туреччина	19196	23891	23391	17558	23665	30579	35282	24615
Вел. Британія	26194	29371	34324	36330	31257	27360	18175	14271
США	41420	50266	50698	49284	46415	44312	27452	14390

Джерело: [6].

дання туристичних послуг зменшився порівняно з попереднім роком на 2,4% і становив 6496,7 млн грн. (табл. 1).

Розподіл суб'єктів туристичної діяльності в регіональному розрізі представлений у таблиці (див. табл. 2).

Кількість туристів — громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, збільшилась порівняно з 2012 роком на 18%, іноземців — зменшилась на 14% і становила відповідно 3,2 млн осіб та 232 тис. осіб. Для переважної більшості туристів (86%) основною метою подорожі була організація дозвілля та відпочинку [6].

В Україні туристичній галузі не надається особливої уваги з боку держави, її пріоритет значно нижчий за інші розвинуті країни-лідери у туристичному бізнесі. Але вона має величезний природний, різноманітний етнографічний, багатий історичний потенціал. Тільки курортні та рекреаційні території займають біля 17% території. Дуже привабливими є археологічні пам'ятки, цікавими численні заповідники.

Зі зміною економіко-соціальних аспектів у трансформаційний період існування України змінюються і міграційні процеси. Якщо проаналізувати показники міграційних процесів за 2000—2013 рр., то можна зробити висновки, про позитивну динаміку кількості громадян України, які виїжджали за кордон. Спостерігався очікуваний спад у кризовий період 2008—2009 рр., але потім темпи росту все збільшувалися і досягли у 2013 р. значення 23,8 млн, що на 8 млн більше за показники 2009 р. і на 10 млн — за показники 2000 р. Дещо інша картина спостерігається із показниками кількості іноземних громадян, які відвідують Україну за різними намірами, наприклад з метою службової,

ділової, дипломатичної та приватної поїздки, сюди входить туризм, навчання, працевлаштування, імміграція (постійне місце проживання) та культурний і спортивний обмін. Пік припадає на кризові роки, а саме: на 2008 р. 2013 рік теж характеризується збільшенням відповідних значень.

Далі доцільно розглянути структуру туристичних потоків, до яких входять внутрішні туристи, громадяни України, які виїжджали із країни з метою туризму та іноземні туристи (рис. 1).

На початку досліджуваного періоду більшу частку туристів займали іноземні громадяни, ця картина останніми роками набула дзеркального відображення — основну масу туристичних потоків складає український турист, який обирає для відпочинку інші країни. Дійсно, за 13 років стан розвитку туристичної індустрії змінився, а саме: змінилися економічні і політичні показники стабільності країн, показники персонального доходу, які в свою чергу вплинули на рівень туристичної активності.

На фоні зростання виїзного туризму, відповідно змінювалася частка внутрішніх туристів, які частіше обирають неорганізовану форму туризму.

Якщо розглянути уподобання українців щодо вибору місця туристичних мандрювань (табл. 3), то можна зробити висновок, що найбільшим попитом користуються Австрія, Білорусь, Болгарія, Чехія, Греція, Ізраїль, Польща, Румунія, Російська Федерація, Об'єднані Арабські Емірати, Туреччина і Єгипет. Починаючи з 2012 р. кількість туристів, які виїжджають до інших країн значно скоротилася, більших змін до спаду зазнали наступні країни: Китай, Хорватія, Франція, Німеччина, Угорщина і Італія. Практично не є цікавими країни Азії, Близького сходу та СНГ.

Якщо розглянути динаміку показників привабливості України як туристичної держави для іноземних громадян, то можна зробити висновки, що основними споживачами туристського продукту є Білорусь, Польща, Росія, США, Велика Британія і Туреччина (див. табл. 4).

Не є цікавою Україна для пострадянських держав, показники не представлені у таблиці 4, але проведений аналіз показував незначну різницю між ними. Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Близький Схід і Африка зовсім не приваблює українська туристична індустрія.

Аналіз показує, що у 2013 році Україна втратила біля 60% іноземних туристів. Тобто наповнення бюджету від саме цієї ланки туристської діяльності є низьким. Також ці зміни потягнуть за собою і зниження рівня трудової зайнятості населення, яка у курортних регіонах має стабільно сезонний характер.

За результатами експертно-статистичної оцінки найпривабливішими для туризму областями є наступні регіони: Одеська обл.: 0,788 — високий рівень; Запорізька обл.: 0,542 і Львівська обл.: 0,346 — задовільний рівень.

У період сучасної економічної кризи скоротилася кількість туристських потоків на міжнародному, регіональних і місцевих туристичних ринках. У результаті державні стратегії країн, що активно розвивають в'їзний туризм, в даний час направлені на збільшення привабливості своїх турпродуктів за допомогою зниження вартості послуг при збереженні і поліпшенні їх якості.

Для створення конкурентоспроможного вітчизняного турпродукту необхідна його модернізація: формування нових пропозицій, а також застосування інноваційних методів управління та активне використання сучасних інформаційних технологій, які дозволять знизити вартість послуг і підвищити їх якість. З метою формування сучасного високоефективного туристичного комплексу країни необхідно привести у відповідність якість пропонованих послуг з їх вартістю, а також сформувати сприятливий імідж регіону, що підкреслює його природну та історико-культурну унікальність.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для забезпечення ефективного функціонування механізму регулювання туристської діяльності, що трансформується в результаті розвитку ринкових відносин від прямого адміністративного впливу держави до активного використання непрямого регулювання, виникає необхідність у зміні його ролі, пов'язаної з відмовою від частини функцій контролю та управління в економічній сфері. Прикладом цього може бути перехід до добровільної сертифікації та забезпечення прав споживачів на якісне обслуговування в недержавній сфері за рахунок діяльності саморегулюючих організацій. Даний процес припускає реструктуризацію державного апарату, зміну способів та інструментів державного регулювання, підтримку розвитку некомерційних і громадських організацій як

найважливіших інститутів сучасного громадянського суспільства та координацію діяльності законодавчої та виконавчої влади.

Доцільним є поглиблений аналіз функціонування окремих видів туризму та їх роль в розвитку економіки країни, що може стати об'єктом подальших наукових досліджень.

Література:

1. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму. Методологія формування, механізм реалізації / Ін-т регіон. дослідж. НАН України. — Чернівці: Прут, 1995. — 118 с.
2. Кальченко О.М. Проблеми інноваційного розвитку туристичної галузі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vcndtu/2010_41/18.htm
3. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. / В.Ф. Кифяк. — Чернівці: Книги — XXI, 2003. — 300 с.
4. Кожухівська Р.Б. Туризм в Україні: стан, фактори та перспектива розвитку / Р.Б. Кожухівська // Вісник Донецького національного університету. — Сер. Економіка і право. — 2010. — Вип.1. — С. 84—86.
5. Шульгіна Л.М. Тенденції розвитку туристичного ринку України / Л.М. Шульгіна // Зб. наук. праць "Проблеми системного підходу в економіці". — Вип. 7. — К.: НАУ. — 2004. — С. 65—68.
6. www.ukrstat.gov.ua — офіційний веб-сайт Державної служби статистики України.
7. <http://mkt.unwto.org/ru/barometer> — World Tourism Organization UNWTO.

References:

1. Yevdokymenko, V.K. (1995), Regional'na polityka rozvytku turyzmu. Metodolohiia formuvannia, mekhanizm realizatsii [Regional policy of tourism development. Methodology The formation mechanism of implementation], In-t rehion. doslidzh. NAN Ukrainy, Prut, Chernivtsi, Ukraine.
2. Kal'chenko, O.M. (2010), "Problems of innovation development of tourism industry in Ukraine", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vcndtu/2010_41/18.htm (Accessed 5 September 2015).
3. Kyfiak, V.F. (2003), Orhanizatsiia turystychnoi diial'nosti v Ukraini [The organization of tourism in Ukraine], Knyhy — XXI, Chernivtsi, Ukraine.
4. Kozhukhivs'ka, R.B. (2010), "Tourism in Ukraine: state and prospects of development factors", Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu, ser. Ekonomika i pravo, vol. 1, pp. 84—86.
5. Shul'hina, L. M. (2004), "Trends in the tourist market of Ukraine", Zb. nauk. prats' "Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi", vol. 7, pp. 65—68.
6. State Statistics Committee of Ukraine (2015), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 5 September 2015).
7. World Tourism Organization UNWTO (2015), <http://mkt.unwto.org/ru/barometer> (Accessed 5 September 2015).

Стаття надійшла до редакції 19.09.2015 р.